

područja, rasprostranjenost putnih komunikacija kojima su se srednjovjekovni stanovnici kretali, te uvozni prehrambeni artikli kojima se trgovalo.

U društvu u kojem je drumsko razbojništvo predstavljalo vrlo razvijenu privrednu granu i izvor egzistencije u kojem ponekad učestvuju svi članovi porodice, »Pljačke konja i konjske opreme« (295-326) bile su unosna djelatnost i zbog činjenice da je velika potražnja omogućavala brze transakcije ukradenih predmeta. Kroz vizuru arhivske građe opljačkana su strana najčešće dubrovački trgovci koji su potom preko svojih vlasti i bosanskih feudalaca nastojali ostvariti kažnjavanje počinioca i povrat otuđenih predmeta. Kao izrazito vrijedne i značajne stvari, konji se sreću i kao »Depozit, zalog, dug, jemstvo, zaostavština i miraz« (327-334). Zanimljiv je i segment arhivskih spisa obrađen u poglavlju »Konj kao štetočina« (335-339), gdje se u najvećoj mjeri radi o nekontroliranom naletu konja na tuđe zemljište i uništavanju usjeva. U vrtlogu burnih događaja medievalne epohe, kada su oružani sukobi bili svakodnevni događaji, učestalo je dolazilo do stradanja sudionika. Kroz vizuru uloge glavnog aktera ove knjige, Kurtović u poglavlju »Ranjen i mrtav konj« (341-345) opisuje kako su ljudski sukobi svoje epilog dobivali i u ubojstvima konja kao načinu nanošenja štete drugoj strani. Kompletan fond ličnih imena, nadimaka, prezimena, te imena naselelja koja su u osnovici baštinili osnovu "konj" autor je prikazao u poglavlju »Konj u onomastici i toponomastici« (345-371).

Drugi dio knjige pod naslovom »Prilozi« (444-700), najkraće rečeno, predstavlja mali pokretni arhiv. Obilje arhivskih ispisa sadržanih na četiri stotine stranica ove knjige zasigurno će predstavljati polazišta za mnoga naredna istraživanja. Ispisi iz serija Državnog arhiva u Dubrovniku podijeljeni su na devet dijelova čiji podnaslovi ukazuju na moguće pravce budućih istraživanja. Stoga se kristalizira činjenica kako će ovo izdanje u narednim decenijama biti nezaobilazna literatura za mnoga buduća historiografska ostvarenja. Iako po ustaljenoj praksi registar ličnih i geografskih imena predstavlja putokaz integralnog dijela teksta, u ovom izdanju koje elaborira na danas nepoznate izvorne podatke registar od ravno stotinu stranica predstavlja pravu poslasticu za topografa i onomastičara. I kroz ovaj

dio knjige ispunjen je jedan od osnovnih postulata pisanja historije: spasiti od zaborava i predstaviti modernom čovjeku njegove prethodnike, mjesto njihova boravka i njihovu svakodnevicu.

Na kraju ovog osvrtu nam preostaje iznijeti konstataciju da ova knjiga nudi odgovor na pitanje kako donijeti složeni naučni aparat i pri tome zadržati svježinu i zainteresiranost čitaoca. Knjiga *Konj u srednjovjekovnoj Bosni* ne opisuje samo srednjovjekovnu historiju konja, ona nudi prikaz života srednjovjekovnog Bošnjana promatrana kroz dioptriju uloge i značaja konja u njegovoj svakodnevici. Izdanje Esada Kurtovića predstavlja kapitalno djelo s kojim će struka višekratno profitirati, nago- vještava otvaranje bosanskohercegovačke medi-evističke historiografije prema standardima evropske naučne misli koja podrazumijeva širenje lepeze tematskih okvira i svježinu pristupa.

Enes Dedić

Oleh Havrylyshyn i Nora Srzentić, *Economy of Ragusa, 1300 – 1800. The Tiger of the Medieval Mediterranean* [Ekonomija Dubrovnika, 1300-1800. Tigar srednjovjekovnog Mediterana]. Zagreb: Croatian National Bank, 2014, 76 str.

Ova monografija predstavlja zanimljiv intelektualni pothvat: dvoje stručnjaka za suvremena ekonomska pitanja, Oleh Havrylyshyn (Sveučilište u Torontu) i Nora Srzentić (Sveučilište u Gentu), ponudili su svoju interpretaciju ključnih pitanja iz gospodarske povijesti Dubrovnika. Taj pokušaj dragocjen je ne samo zbog neobičnog *backgrounda* njegovih autora koji pridonosi interdisciplinarnom pristupu, već i stoga što su teme iz gospodarske povijesti Dubrovnika zanemarene u recentnoj historiografiji. Iako se bazira isključivo na sekundarnoj literaturi, a ne na arhivskim istraživanjima, ova studija ipak predstavlja vrijedan doprinos i, nadajmo se, poticaj budućim istraživanjima silno važne problematike gospodarske povijesti Republike.

Prvo poglavlje “Uvod i motivacija” (*Introduction and motivation*, str. 9-12) objašnjava relevantnost problema, ističući izniman ekonomski značaj Dubrovnika, koji je posve neproporcionalan njegovoj veličini. Autori već ovdje preliminarno formuliraju dvije temeljne hipoteze kojima objašnjavaju začudan uspjeh dubrovačke ekonomije: hipotezu o njenoj fleksibilnosti (*flexibility*) i o njenoj otpornosti (*resilience*). Drugo poglavlje, “Evolucija srednjovjekovne dubrovačke ekonomije” (*Evolution of the medieval Ragusan economy*, str. 13-32) nudi pregled političke i gospodarske povijesti Grada. Iako je naslovljeno kao da se radi o pregledu srednjovjekovne povijesti, zapravo se bavi čitavom poviješću Dubrovnika od ranog srednjeg vijeka do danas. Autori slijede konvencionalnu periodizaciju i interpretaciju dubrovačke povijesti, no predstavljaju ih na sažet i jasan način, osobito koristan za slabije upućena stranog čitatelja.

Slijedi središnje i analitičko poglavlje “Objašnjenje prosperiteta i opadanja Dubrovnika” (*Explaining Ragusa's prosperity and decline*, str. 33-56) u kojem autori analiziraju niz mogućih razloga za ekonomski uspjeh i kasnije opadanje Dubrovnika. Kao manje važne odbacuju argumente o povoljnom geografskom položaju te “otvorenosti” i “sekularizmu” (*sic!*), jer su ti faktori bili prisutni i u drugim, ekonomski manje uspješnim dalmatinskim gradovima. Stoga zaključuju da glavni razlozi dubrovačkog uspjeha moraju ležati u specifičnim političkim i društvenim praksama, koje su poticale gospodarski rast. Prva među njima je “dobra vladavina” (*Good governance*, str. 34-40) koju autori dijele na tri glavna segmenta. Prvi je benevolentna oligarhija plemstva, odnosno činjenica da je, unatoč nedemokratskom poretku, plemstvo vladalo relativno blago i uzimalo u obzir interese podanika. Drugi aspekt je vladavina zakona, tj. funkcionirajući pravni sustav koji nije pravio diskriminaciju između Dubrovčana i stranaca ni između pripadnika različitih staleža. Konačno, treći aspekt predstavljaju lakoća poslovanja i otvorenost za trgovinu, odnosno skup faktora poput učinkovitog notarijata, razvijenog pomorskog osiguranja, sofisticiranih procedura bankrota, ali i organizacije lazareta ili državne podrške strateškim industrijama. Druga skupina razloga za ekonomski uspjeh

Dubrovnika su “mudre fiskalne i monetarne politike” (*Prudent Fiscal and Monetary Policies*, str. 40-46). Mada su financije Republike slabije istražene, čini se da su bile dobro vođene, pa je Dubrovnik izbjegao financijsku nestabilnost, visoku inflaciju i ozbiljan državni dug, koji su predstavljali ozbiljan problem u drugim predmodernim državama. Treća skupina razloga za ekonomsku uspješnost je “fer socijalna politika” (*A “sufficiently fair social policy”*, str. 46-48), odnosno činjenica da su se vlasti brinule da osiguraju solidan standard života za čitavo stanovništvo. Autori ovdje navode uobičajene primjere dubrovačkih socijalnih politika poput izgradnje vodovoda i fontana, otvaranja hospicija i nahodišta, organizacije karantene, osiguranja medicinske skrbi i obrazovanja na državni trošak ili brige za opskrbljenost temeljnim namirnicama. Konačno, posljednji faktor koji je pridonio ekonomskom uspjehu je politika koja se može sažeti pod moto “minimalni vojni troškovi, maksimalna diplomacija” (*Minimal Military Expenditures, Maximum Diplomacy*, str. 48-54). Naime, uslijed svoje neutralnosti i oslanjanja na diplomaciju, Dubrovnik je izbjegao financijske krize i nestabilnosti tipične za druge novovjekovne države, čiji budžet je bio teško opterećen velikim i nepredvidivim troškovima ratovanja.

Studija završava poglavljem “Zaključci i buduća istraživanja” (*Conclusions and future research*, str. 57-61), u kojem se sažimaju rezultati i upozorava na niz ključnih pitanja dubrovačke ekonomske povijesti koja ostaju otvorena. Uz osnovnu bibliografiju, koja se uglavnom oslanja na studije na stranim jezicima, knjiga ima i dva apendiksa (str 69-76): kratki tekst o dubrovačkoj kovnici te nekoliko tablica s klimetrijskim podacima (veličina teritorija i stanovništvo Dubrovnika, usporedba dubrovačkog BDP-a s drugim zemljama, usporedba dubrovačke flote s onima drugih zemalja, neki financijski pokazatelji poput nadnica i pologa u bankama). Čitav tekst je prožet korisnim i preglednim tablicama, grafovima i fotografijama.

Kao što je već spomenuto, ova studija uglavnom ne donosi nove zaključke, već sistematizira i na pregledan, a ponekad i inovativan način predstavlja rezultate starijih istraživanja. Nedostatak bitno novih uvida ne čudi, jer autori nisu ulazili u

obradu arhivske građe već su pokušali sintetizirati podatke iz objavljene literature. Iako je taj pristup razumljiv - dubrovačka gospodarska građa zahtjevnija je čak i za povjesničare specijaliste - on je uzrokovao metodološki problem koji obilježava mnoge zaključke. Naime, ne samo da su podaci iz starije sekundarne literature ponekad nepouzdana, čak "impresionistički", nego se radi o krajnje fragmentarnim informacijama vezanima uz različite epohe; sve u svemu, o prilično nepouzdanj osnovi za generalizacije kakvima su autori skloni. Druga zamjerka ovoj studiji je niz faktografskih grešaka, poput tvrdnje da je Dubrovnik osnovan oko sredine 7. stoljeća i to od "grčko-talijanskih stanovnika Epidaura" (str. 13), tvrdnje da period osmanske vlasti nad Gradom traje od 1526. do 1684, a potom slijedi "austrijski period" od 1684. do 1806 (str. 15), ili pak tvrdnje da su vlasti Republike odobrile izgradnju džamije i pravoslavne crkve (str. 47). Iako te greške nisu direktno relevantne za ekonomsku argumentaciju autora, moglo ih se izbjeći konzultiranjem elementarne sekundarne literature.

Unatoč navedenim manjkavostima, ova studija je nedvojbeno koristan sažetak duge, a danas zanezarene istraživačke tradicije. Također, važno je naglasiti da se radi o tekstu na engleskom jeziku, odnosno o predstavljanju dubrovačke gospodarske povijesti najširoj međunarodnoj javnosti. Konačno i najvažnije, treba se nadati da će ova studija poslužiti kao poticaj novim istraživanjima gospodarske povijesti Grada. Sami autori najavljuju daljnje projekte na tom tragu. Treba im poželjeti svaku sreću.

Lovro Kunčević

Francesco Bettarini, *La comunità pratese di Ragusa (1414-1434): Crisi economica e migrazioni collettive nel Tardo Medioevo*. Biblioteca Storica Toscana, sv. 66. Firenze: Leo S. Olschki editore, 2012, 296 str.

Knjiga Francesca Bettarinija odnosi se na svega dvadeset godina (1414-1434), u kojima se odvio cijeli proces nastanka, uzleta i osipanja kompaktne zajednice od 23 sukna i trgovca iz Prata u Toscani, naseljenih u Dubrovniku. Prirodno kratak vremenski okvir pokazao se kao velika istraživačka pogodnost, omogućivši autoru sustavne pretrage serije za serijom Dubrovačkog arhiva, od odluka triju vijeća preko ugovora i zadužnica do oporuka, sporazuma o mirazu, pa čak i kaznenih spisa. Gustoća i raznovrsnost materijala omogućili su mu ocrtavanje individualnih sudbina, njihovih poslovnih uspjeha i promašaja, društvenih strategija, dugoročnih planova i konkretnih briga.

Što je na izmaku srednjeg vijeka povezalo dva grada iz Bettarinijeve knjige? Smrtnost od kuge, posebno Crne smrti iz 1348, teško je pogodila i Dubrovnik i Prato, no ostale su okolnosti bile posve različite. Dok je Dubrovnik 1358. temeljem Višegradskog ugovora dobio gotovo punu nezavisnost, Prato je 1351. izgubio političku autonomiju i bio prisiljen trpiti razne mjere gospodarske politike koje je uvodila firentinska vlast, a koje su kulminirale u nesnosnom poreznom pritisku koji se teško mogao izbjeći zbog nove precizne financijske evidencije (znameniti *Catasto* iz 1427). Sve je to teško pogodilo lokalno suknaštvo i mnoge su radionice propale, natjeravši vlasnike da sreću potraže na drugome mjestu. Tako i Sandro Marcovaldi, pišući bratu Giulianu u Dubrovnik, kuka da je u Pratu mala dobit, a puno poreza (*abbiamo assai dazi e pocho guadagnio*). No, dok se Prato početkom 15. stoljeća još nije oporavio od demografske implozije i ekonomske krize, Dubrovnik je nedvojbeno već bio u početnoj fazi. Stanovništvom skoro dvaput prerastavši Prato, bio je to grad otvorenih mogućnosti i privlačan za poslovanje - "Hong Kong na Jadranu", kako ga je jednom duhovito nazvao Sergio Anselmi.